

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/121171>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Eerlijk zullen we alles delen

Martijn Stevens

dr. M.J.C.G. Stevens is als universitair docent verbonden aan de opleiding
Algemene Cultuurwetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen.

“Alle beelden van de online collectie zijn haarscherp. Je favoriete werken kun je daarom beeldschon laten afdrukken. Als poster bijvoorbeeld. Of downloaden om er zelf iets van te maken.” Met deze omschrijving presenteert het Rijksmuseum in Amsterdam sinds 30 oktober 2012 ruim 125.000 afbeeldingen van objecten uit de eigen collectie, die in hoge resolutie online beschikbaar zijn gesteld onder de noemer ‘Rijksstudio’. Het publiek wordt nadrukkelijk aangemoedigd om de afbeeldingen te delen of opnieuw te gebruiken voor creatieve doeleinden. De bijbehorende website toont inspirerende voorbeelden, zoals levensgroot fotobehang voor woon- of slaapkamer, 3D-prints die zijn geïnspireerd op antieke vazen uit China, een tatoeage met bloemen uit een stilleven van een zeventiende-eeuwse schilder en een elektrische scooter die desgewenst wordt uitgevoerd in de kleuren van een meesterwerk uit de Gouden Eeuw. Het initiatief wordt geroemd als een vernieuwende vorm van cultuurspreiding en publieksbereik, maar een kritische blogger is terecht benieuwd naar de juridische voetangels en klemmen.

Hernieuwde discussie

De verspreiding van (toegepaste) kunst en cultureel erfgoed via het internet raakt immers aan wet- en regelgeving omtrent exploitatierechten, persoonlijkheidsrechten, naburige rechten, de bescherming van persoonsgegevens, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, het portretrecht, het erfrecht, het strafrecht, het databankenrecht, de geschriftenbescherming, het octrooirecht, het modellenrecht, het merkenrecht, enzovoorts. De lijst is schier eindeloos en boekenkasten zijn reeds vol geschreven over de status van het intellectuele eigendomsrecht in het digitale tijdperk. Rijksstudio duidt niettemin op een trend die momenteel snel opgang maakt in de cultuursector en wellicht zelfs noopt tot een hernieuwde discussie over de definitie en de (juridische) positie van ‘creatieve makers’, zoals ontwerpers, kunstenaars, uitvinders en ontwikkelaars. Ik doel hiermee op een toenemende interesse voor de vrije uitwisseling van kennis, die bijvoorbeeld ook duidelijk zichtbaar is in de wetenschap, het openbaar bestuur, de zorg en het bedrijfsleven.

overheid constateert dat de creatieve industrie behoort tot de snelst groeiende onderdelen van de Nederlandse economie en ze wordt tevens gezien als een waardevolle aanvulling op andere sectoren, die tenslotte voortdurend behoefte hebben aan creatieve oplossingen voor bedrijfskundige of maatschappelijke vraagstukken. Stimulering en versterking van de creatieve industrie houden evenwel gelijke tred met verregaande ‘ombuigingen’ in de traditionele cultuursector.

Innovatie

De gesubsidieerde kunsten hebben momenteel te kampen met politieke en maatschappelijke tegenwind, die verder wordt aangewakkerd door een economische crisis. Bekostiging vanuit publieke middelen is niet langer vanzelfsprekend en instellingen dienen financieel onafhankelijk te worden. Ondernemerschap is hierbij een sleutelbegrip, wat bijvoorbeeld inhoudt dat de bedrijfsvoering winstgevend moet zijn. Klantgerichtheid speelt eveneens een rol: het aanbod van culturele organisaties

“Het initiatief wordt geroemd als een vernieuwende vorm van cultuurspreiding en publieksbereik, maar een kritische blogger is terecht benieuwd naar de juridische voetangels en klemmen”

Vrij verkeer van informatie

Ik wil specifiek ingaan op het veld van kunst, cultuur en erfgoed. Daar lijkt het ideaal van vrij verkeer van informatie evenzeer te botsen met de economische belangen die zijn gemoeid met de bescherming van intellectuele eigendom, wat de verdere ontwikkeling van deze sector in een tijdperk van ingrijpende hervormingen mogelijk belemmert. Gesubsidieerde instellingen worden namelijk geacht te innoveren om kosten terug te dringen en tevens eigen inkomsten te verwerven. Daarbij wordt met een schuin oog gekeken naar de creatieve industrie, die soms wordt beschouwd als de commerciële tegenhanger van de traditionele cultuursector. Het concept van de creatieve industrie is feitelijk een overkoepelende term voor een veelheid van activiteiten die hoofdzakelijk zijn gericht op de exploitatie van kunstzinnige uitingen of - anders geformuleerd - de economische benutting van intellectuele eigendom. De

dient beter te worden afgestemd op de wensen van het publiek. Bezoekersaantallen lopen immers al geruime tijd terug en het politieke draagvlak voor kunst en cultuur lijkt eveneens steeds smaller te worden. De sector is derhalve genoodzaakt zich te vernieuwen. In de bedrijfskunde heeft innovatie doorgaans betrekking op de vertaalslag van nieuwe inzichten of ideeën naar concrete veranderingen op het gebied van de structuur, de werkwijze, het verdienmodel, het productaanbod of de dienstverlening van een organisatie. De aard, de omvang en het tempo van dergelijke vernieuwingen variëren per organisatie of bedrijfstak, maar ze worden vrijwel zonder uitzondering gekenmerkt door een hoge mate van onzekerheid en gaan dikwijls gepaard met grote investeringen. Innovaties zijn daarom bijzonder risicovol. Wet- en regelgeving biedt bescherming tegen deze risico's, zodat bedrijven uiteindelijk profiteren van het geïnvesteerde kapitaal.

Kunstenaarscollectieven

De bescherming van intellectuele eigendom omwille van economisch gewin staat op gespannen voet met het ideaal van toegankelijke kennis en vrije uitwisseling van informatie, dat diep is geworteld in de traditionele cultuursector. In het digitale tijdperk is deze tegenstelling

bij concurrentie tussen ondernemingen. Deze opvatting is te herleiden tot de negentiende eeuw, toen de industriële revolutie zorgde voor een aanzienlijke schaalvergroting van de traditionele, ambachtelijke productie. Grote investeringen waren nodig om de voordelen hiervan optimaal

“De bescherming van intellectuele eigendom omwille van economisch gewin staat op gespannen voet met het ideaal van toegankelijke kennis en vrije uitwisseling van informatie, dat diep is geworteld in de traditionele cultuursector”

meermaals op scherp gezet door maatschappelijke organisaties en *hacktivist*en, die het internet nadrukkelijk beschouwen als een publiek domein dat gevrijwaard dient te blijven commerciële belangen, overheidstoezicht en hiërarchische structuren. De klassieke opvatting van intellectuele eigendom is derhalve vervangen door de principes van *copyleft*, *open source* en *creative commons*. Met ludieke of subversieve acties wordt bovendien aandacht gevraagd voor de veranderingen die hebben plaatsgevonden in de beroepspraktijk van creatieve makers, zoals de verschuivende opvatting van originaliteit en kunstenaarschap. Het romantische ideaal van de autonome kunstenaar met een eigen visie en een persoonlijke signatuur heeft in de loop van de twintigste eeuw namelijk aanzienlijk aan betekenis ingeboet. Kunstenaars zijn verenigd in collectieven, werken worden uitgevoerd in reproduceerbare media en publieksparticipatie is eerder regel dan uitzondering. Vervelvoudiging in gewijzigde vorm is een vanzelfsprekende en veelgebruikte strategie, die vaak zelfs wenselijk wordt geacht. Hiermee is het uitsluitend recht van de maker, dat stevig is verankerd in de Auteurswet, geworden tot een anachronisme. De oorspronkelijk wettekst uit 1912 is weliswaar herhaaldelijk aangepast om tegemoet te komen aan maatschappelijke en technologische veranderingen, maar de grondbeginselen zijn vrijwel onaangetast gebleven. Opmerkelijk is bijvoorbeeld de kennelijke behoefte om uiteindelijk slechts één individu aan te wijzen als de maker van het werk, die juridische bescherming nodig heeft om ‘rechtmatig profijt te trekken’ van de eigen creativiteit.

Concurrentie

In de beginnende jaren van het internettijdperk leken de initiatieven van de digitale tegenbeweging relatief onbeduidend, doordat ze zich vooral bewogen in de marge en nauwelijks invloed hadden op de besluitvorming van beleidsmakers. Het succes van Rijksstudio maakt echter duidelijk dat een lossere omgang met intellectuele eigendom *mainstream* begint te worden. Hiermee lijkt een breuk met de traditionele wet- en regelgeving vrijwel onontkoombaar. De gedachte dat de bescherming van slimme vindingen en vernieuwende ideeën bijdraagt tot een gunstige concurrentiepositie en zodoende de winstgevendheid van investeringen vergroot, hangt namelijk nauw samen met het politiek-economische ideaal van een vrije markt die gedijt

te benutten en fabrikanten trachtten de financiële risico’s enigszins te beperken. Ze wilden bijvoorbeeld voorkomen dat concurrenten toegang hadden tot dezelfde technologie of de kans kregen om nieuwe ontwikkelingen te presenteren als een eigen vinding. Innovatie kreeg bijgevolg het karakter van een gesloten en afgeschermd proces dat plaatsvond binnen de muren van de organisatie.

Eerlijk delen

De juridische bescherming van intellectuele eigendom is economisch van groot belang, maar de markt is allengs turbulenter en onvoorspelbaarder geworden. De variatie en de complexiteit van organisaties zijn in gelijke mate toegenomen, waardoor ook de klassieke opvattingen van innovatie en intellectuele eigendom zijn veranderd. Samenwerking is immers noodzakelijk om de ingewikkelde vraagstukken van de hedendaagse markt het hoofd te bieden. Het gesloten model van innovatie heeft daarom plaatsgemaakt voor organisatiestructuren die ertoe bijdragen dat ideeën, middelen en competenties onderling worden gedeeld, uitgewisseld en gecombineerd. Bedrijven verenigen zich bijvoorbeeld in coöperaties, netwerken en ketens in plaats van te opereren als autonome entiteiten in een markt met louter concurrenten. De populariteit van *crowdsourcing* past eveneens in deze ontwikkeling. De beoogde hervormingen in de culturele sector vinden, met andere woorden, gelijktijdig plaats met een beweging van het bedrijfsleven in de richting van open innovatie. Beide domeinen varen daarom wel bij wet- en regelgeving die intellectuele eigendom niet angstvallig afschermt, maar juist uitgaat van de maatschappelijke, culturele én economische meerwaarde van toegankelijkheid en beschikbaarheid. Rijksstudio laat alvast duidelijk zien dat iedereen is gebaat bij eerlijk delen. ●

“Het uitsluitend recht van de maker, dat stevig is verankerd in de Auteurswet, is geworden tot een anachronisme”